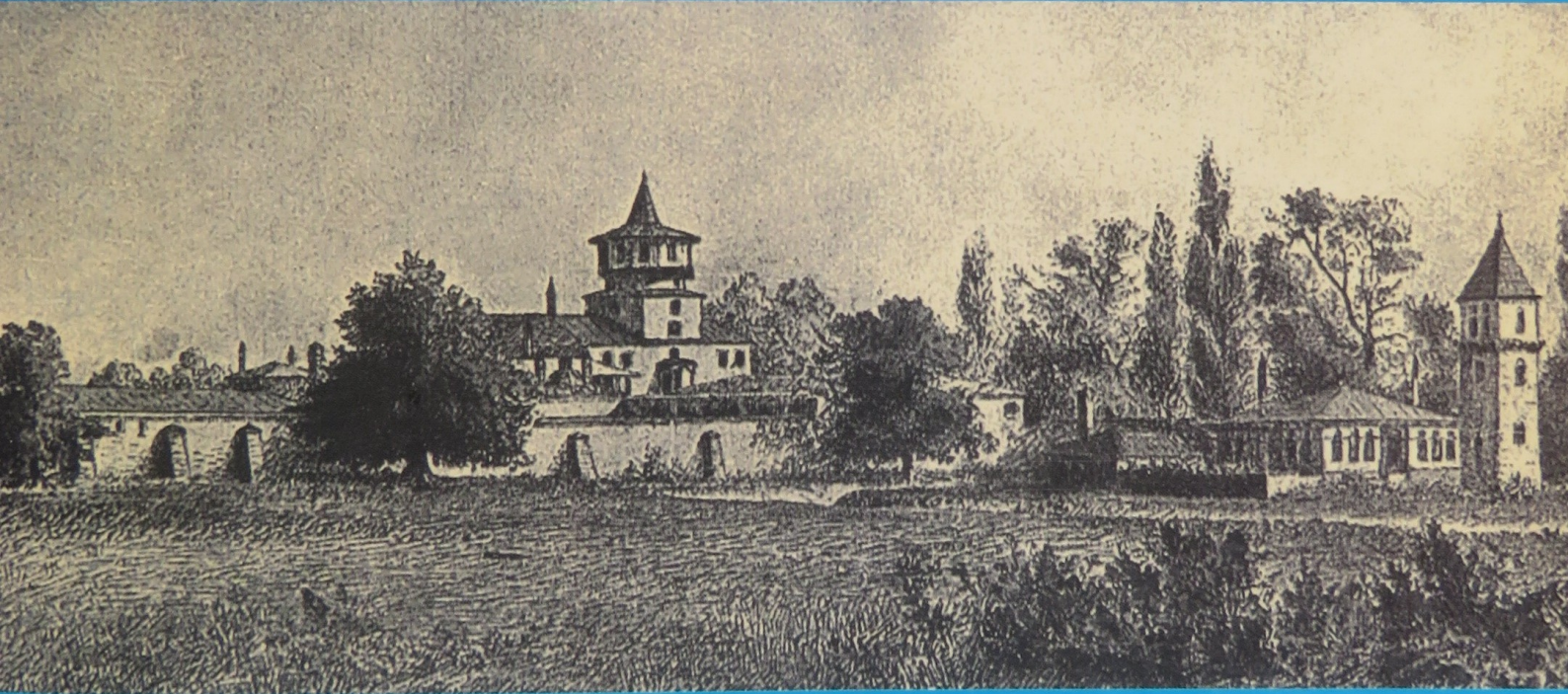

592

EDİRNE SARAYI VE YERLEŞİM PLANI

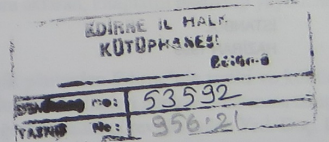

Yrd. Doç. Dr. Ratip Kazancıgil

EDİRNE VALİLİĞİ YAYINLARI No: 5
İL KÜLTÜR MÜDÜRLÜĞÜ YAYINLARI No: 2

Edirne Sarayı ve Yerleşim Planı

Yrd. Doç. Dr. Ratip Kazancıgil

1999 - İSTANBUL

Edirne Valiliği Yayınları No: 5
İl Kültür Müdürlüğü Yayınları No: 2

© EDİRNE VALİLİĞİ

İSTANBUL
HAZİRAN 1999

ISBN 975-585-072-4

Ofset Hazırlık, Dizgi, Baskı, Cilt
Acar Matbaacılık A.Ş. (0212) 422 18 34

T A S U N U Ş

Cumhuriyetimizin 75. ve Osmanlı Devleti'nin 700. Kuruluş Yıldönümü Kutlamaları, Edirne için daha özel bir anlam taşımaktadır.

Edirne, 92 yıl Osmanlı Cihan Devleti'ne başkentlik yapmış ve 18. yüzyıl başlarına kadar da ikinci başkent niteliğini korumuş olmakla, imparatorluk dönemi tarihimizde, yeri doldurulamaz özelliklere sahip bir kentimizdir.

Cumhuriyet dönemimizde ise, yurdumuzun batıya açılan en büyük kapısı ve Türkiye'nin vitrin kenti olma özelliğini taşımaktadır. Bu nedenle ki, kutlama törenleri, bu kentte âdeta kutsallaşmaktadır.

Bu mutlu yıldönümlerinde yapılan etkinlikler arasında, kalıcı türden olanlarına özellikle yer verilmiş olup, Edirne'nin dününü ve bugününü gelecek kuşaklara aktaran, kitapların bastırılıp yayınlanması'da kararlaşdırılmıştır.

Bunların herbiri değişik yönlerden Edirne'nin tarihi ve kültürel özelliklerini yansıtmakta olup, bu özellikleri günümüz insanına tanıtan Trakya Üniversitemizin değerli öğretim görevlilerinden Yrd. Doç. Dr. Ratip KAZANCIGİL'e ve emeği geçenlere teşekkürlerimi sunuyorum.

Mehmet CANSEVEN
Vali

T E Ş E K K Ü R

Cumhuriyetimizin 75. ve Osmanlı Devleti'nin 700. kuruluş Yıldönümleri'nin Edirne'deki kutlama programına, Sayın Valimiz Mehmet CANSEVEN tarafından, kalıcı olması amacıyla bir de, konu ile ilgili yayınlar yapılması alınmıştır.

Bunlar arasında, benim de daha önceleri yayınlanmış olup, mevcudu tükenmiş bulunan bazı kitaplarımla, yeniden hazırlamakta olduğum bir albüm ve yine, Edirne Tarihi ile ilgili iki kitap ta alınmış bulunmaktadır.

Tarihsever ve kadirbilir Valimize, bu ilgilerinden dolayı teşekkürlerimi sunmayı borç bilirim.

Yrd. Doç. Dr. Ratip KAZANCIGİL

"EDİRNE SARAY-I CEDİD-İ AMİRESİ" YENİ EDİRNE SARAYININ YERLEŞİM PLANI

"Edirne saray-ı cedid-i âmiresi"ne ait bu yerleşim planını yayına hazırlarken öbür Edirne sarayları hakkında da kısa bir bilgi sunmanın uygun olacağını düşündüm.

BİZANS DÖNEMİNDE EDİRNE SARAYLARI

Araştırdığımız kaynaklar, Bizans döneminde Edirne tekfurlarının oturdukları saraylar hakkında fazla bir bilgi vermemekle beraber, yine de, Edirne'de saray denilen bâzi binalar bulunduğunu göstermektedir.

1- Evliya Çelebi, seyahatnâmesinde⁽¹⁾ "Eski Edirne kralları Manyas kapısında otururlarmış" demektedir.

Nitekim, Edirne'nin Türkler tarafından fethedilmesi üzerine Bizans tekfurunun gece karanlığından faydalanarak nehir yoluyla Enez'e kaçmış olması da bu fikri güçlendiriyor. Çünkü, Manyas kapısı Edirne kalesinin güneye bakan yüzünde Tunca nehrine açılan bir kapıdır.

2- Abdurrahman Hibri Çelebi, "Enis-ül mûsamirin" adlı Edirne tarihçesinde Edirne'nin hisarını anlatırken⁽²⁾ "Edirne şehrinin hisarı dört köşe olarak yapılmıştır. Herbir köşesinde üstüvane şeklinde birer kule vardır ki, birisi, üç şerefeli camii yakınında görülen büyük kuledir. Bizanslılar döneminde beylerin sarayı burada imiş" demektedir. Bundan dolayı da bu kuleye Tekfur kulesi denmiştir.

3- Ahmet Bâdi efendi, "Riyaz-ı belde-i Edirne" adlı eserinde⁽³⁾ Hibri'den aktararak yaklaşık aynı bilgileri vermekte ve Tekfur kulesi ve civarının fethiden sonra geçirdiği değişiklikleri anlatmaktadır.

Edirne'nin fethinden sonra Sultan I. Murad'ın Edirne'de durmayıp bir süre Diemetokada kalması, adı geçen bu sarayların pek de oturmaya uygun durumda olmadıklarını göstermektedir.

OSMANLILAR DÖNEMİNDE EDİRNE SARAYLARI

Osmanlılar döneminde Edirne'de ilk saray, Sultan I. Murat tarafından (H: 767-M:1365) yılında şimdiki Muradiye Küçükpazar Caddesi ile Kirlangıç bayırı arasındaki kavak meydanda yapılmış ve adına, "Saray-ı Cedid", yani yeni saray denmiştir.

Bu saray hakkında tarihi kaynaklar pek az bilgi vermekte olup sadece Evliya Çelebi seyahatnâmesinde sarayın özellikleri hakkında az da olsa bir iz bulunmaktadır.

Çelebi, özette: "Gazi Murat Hüdavendigâr'ın kavak meydanında yaptırdığı bu saray'ı Mûsa Çelebi genişletip kale gibi burç ve bârusunu bir büyük bina gibi yaptırdı.

(1) Evliya Çelebi, Seyahatnâme, Zuhûri Danışman baskısı C:6-S:8

(2) A. Hibri, Enis-ül mûsamirin S:11 (Dr. Ratip Kazancıgil kütüphanesindeki nüsha)

(3) Ahmet Bâdi, Riyaz-ı belde-i Edirne C: 1-S:17 (Dr. Ratip Kazancıgil kütüphanesindeki nüsha)

Çevresi beşbin adım gelir. Dört köşeden uzunca bir sultan sarayıdır. Divarların yüksekliği yirmi zira olup kuzeye açılan bir adet demir kapısı vardır. Sonra, Sultan Süleyman han Macar seferine rağbet etmekle bu sarayı ve yeniçeri odalarını imar edip kırkbin yeniçeriyi hazır bulundurarak altı bin özel hizmetliyi bu sarayda oturtmak üzere eski sarayı büyük divanhaneler, has oda, büyük ve küçük hazine, kiler doğancılar, seferliler odalarıyla genişletti. Ama bağ ve bahçesi yoktur" demektedir.⁽⁴⁾

Daha sonra Sultan II. Murad'ın başlatıp Fatih Sultan Mehmed'in tamamladığı saray yapılmca bunun adı "saray-ı atik" yani eski saray olmuştur.

SARAY-I CEDİD-İ AMİRE (Yeni Saray)

Yerleşim planını sunduğumuz yeni saray, şehrin kuzey yönünde ve Tunca nehrinin batısında 3.000.000 m²'nin üstünde bir düzlükte kurulmuştur. Bu alanı, asırlık ağaçlar gölgeler.

Sarayın yapılmasına sultan II. Murad'ın buyruğu ile (H:854-M:1450) yılında başlanılmıştır.

Onun, (H:855-M:1451) yılında vefat etmesi üzerine inşaat bir süre durmuş ise de yine o yıl içinde Fatih Sultan Mehmed tarafından yeniden başlatılmıştır.

Daha sonraları Kanunî Sultan Süleyman, Sultan II. Selim, Sultan I. Ahmet, Sultan II. Ahmet ve Sultan Mustafa ve Sultan III. Süleyman yeni yapılar ekleyerek sarayı genişletip süslemişlerdir.

Ancak, bu sultanlar arasında sarayın gelişmesine en çok emek harcayan ise, Sultan IV. Mehmet (Avcı Mehmet)dir.

Edirne Sarayının, yerleşim planı dışında olup yine saraya bağlı olan kasırlar (köşkler) de vardır ki onların sadece adlarını yazmakla yefineceğiz.

- 1- Şikâr (av) köşkü
- 2- Aynalı köşk
- 3- Bostancı başı kasrı
- 4- Terazî kasrı
- 5- Adalet kasrı
- 6- İftar köşkü
- 7- Bülbul kasrı
- 8- Değirmen kasrı
- 9- Bayırbaşı kasrı
- 10- Mumuk sarayı
- 11- Köşk kapı kasrı
- 12- İydiye kasrı
- 13- Çadır köşk
- 14- Hıdırlık kasrı
- 15- Buçuk tepe kasrı
- 16- Yıldız kasrı
- 17- Demirtaş kasrı
- 18- Akpınar sarayı kasrı
- 19- Üsküdar kasrı

(4) Evliya Çelebi seyahatname C. 6 S: 8 (Zuhuru Danıman baskısı)

Saray, (H: 855-1295 M:1451-1878) yılları arasında kalan 583 sene içinde gâh görkemli ve bakımlı, gâhi de harap ve terkedilmiş durumda ayakta kalmışlardır.

Değişik dönemlerde bir çok kereler tamir ettirilmiş, bu iş için mimarlar görevlendirilip paralar harcanmıştır.

Osmanlıların dünyayı yöneten fermanları bu sarayda yazılıp Krallara taçlar bu sarayda giydirilmiştir.

Aylarca süren sünnet ve evlenme törenlerine de şahit olan bu saray, tahttan indirilen ve tahta çıkarılan padişahları, boğdurulan vezirleri, sayısız yabancı elçiler ve girdikleri armağanların sunuluşunu da görmüştür.

Birçok doğu ve batı seferlerinin ilk karar ve hareket yeri de bu saraydır.

Ne var ki, sarayın yaşam öyküsünün tümüyle anlatmak bu küçük yayının amacı dışında kalır. Onların ayrı bir destan olarak kaleme alınması ve yayınlanması genç araştırmalarımız için değerli bir çalışma konusu olur.

Yalnız, burada, sarayın üzüntü veren demeyeyim de, tüyler ürperten sonuna özet olarak birkaç satırla değinmek isterim:

1870'li yıllarda sarayın bodrum katları (mahzenleri) cephane deposu olarak kullanılmaya başlanılmış.

1876 Osmanlı-Rus savaşında Rus ordusu Balkanları aşip şıpkayı geçince Edirne'nin istila edileceğinin anlaşılması üzerine Edirne Valisi Cemil Paşa ile Kumandan Müşir Ahmet Eyüp Paşa'nın müşterek emirleri üzerine Rusların ellerine geçmemesi için cephanelik ateşe verilmiş ve saray havaya uçurulmuştur.⁽⁵⁾

Bu sefer saray yıkıntıları üzerinde yağmular, yangından mal kaçırımlar başlamıştır.

Edirne'nin Ruslardan geri alınmasından sonra Vali Rauf Paşa tarafından verilen izin üzerine yangından zarar görmeyen veya kısmen yanan saray birimlerinin pek değerli XV. ve XVI. yüzyıl çinileri ve diğer bazı kıymetli parçalar sökülerek bazı yabancı ülke yöneticilerine armağan edilmiştir. Özellikle de bu eşsiz eserlerin önemli bir bölümü 27 sandık içinde İngiliz konsolosuna teslim edilerek İngiltere kraliçesine gönderilmiştir.⁽⁶⁾

Sarayın ve saraya bağlı bazı köşkların eski hallerini gösteren fotoğraf ve gravürlerle bu birimlerden günümüze kadar gelebilmiş olanları fotoğrafları fotoğraflar bölümünde görülmektedir.

(5) Bu hususda daha ayrıntılı bilgi edinmek isteyenler Ord. Prof. Dr. A. Süheyl Ünver tarafından yayınlanan Dr. Rifat Osman beyin Edirne sarayı adlı eserinin 47-52 sayfalarna baş vurmalıdır.

(6) Dr. R. Osman, Edirne Sarayı S:51

EDİRNE SARAYI YERLEŞİM PLANI

Şimdi, yayın dünyasına ilk defa tanıtılan Edirne sarayı yerleşim planı hakkında da kısa bir bilgi sunmak istiyorum.

Bu plan, Dr. Rifat Osman Bey'in kızı Mihrinaz Umural hanım efendi tarafından bana verilmiş olup orijinali Trakya Üniversitesi Tıp Fakültesi Deontoloji ve Tıp Tarihi anabilim dalı Dr. Raif Kazancıgil Müze ve Kütüphanesinde bulunmaktadır.

İnce ipek muşamba kâğıt üzerine çini mürekkeple çizilmiş 50x70 boyutunda olup yazılar da yine aynı kalemle yazılmış ve Dr. Rifat Osman bey tarafından imzalanmıştır.

Plan, belirtildiği gibi, ikinci ordu kalfası Edirneli Avadis Benliyan tarafından 21 Temmuz 1907-1908 yılında çizilmiş ve Dr. Rifat Osman bey tarafından da 12 Haziran 1911-1912 yılında kopya edilmiştir.

Dr. Rifat Osman bey olayı şöyle anlatıyor:⁽⁷⁾ "Sarayın haritası; (sarayın H: 1217-M:1802) yılı onarımı keşif defteri Dîvan-ı humayun saray eski mimarı Ahmet Nuri efendi ile Agop kalfa tarafından düzenlenmiştir.

Bu keşfe ait bir harita eski ikinci ordu kalfası Edirneli Avadis Benliyan elinde bulunarak bir kopyası alınmıştır.

Edirne'de Rus konsoloslüğünde bulunan eski eserler meraklısı Mösyö Lişin kütüphanesinde saklı olup 1677 senesinde tarama usulü ile yapılmış saray kasırlarına ait resimlerin de fotoğrafla kopya edilmiş örnekleri yine Avadis'de görülmüşdür."

İşte yerleşme planının hikâyesi bu...

Bu planı gün ışığına çıkartıp ilgililerin faydalanmalarına sunarken Dr. Rifat Osman beyi de tekrar rahmetle anar, kızları Mihrinaz Umural hanım efendiye de minnet ve şükranlarımı arz ederim.

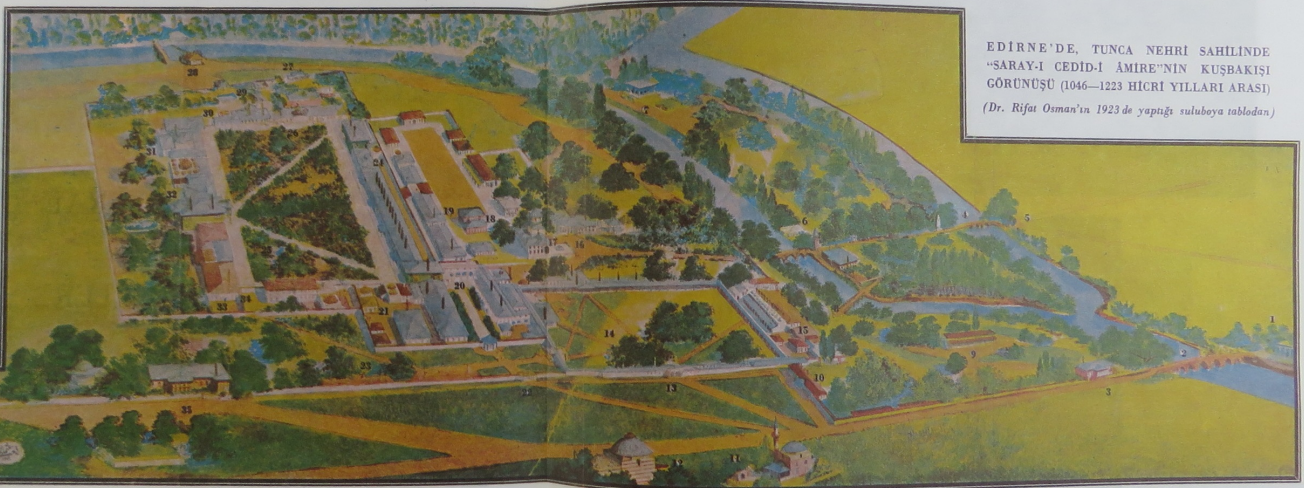
FOTOĞRAF VE KROKİLER

(7) Dr. Rifat Osman Edirne sarayı Türk Tarih Kurumu yayını S: 113-114

EDİRNE SARAYI YERLEŞİM PLANI

Edirne Sarayı yerleşim planı, sarayın geniş alanını kaplayan yapıları göstermektedir. Sarayın kuzeyinde Tunca Nehri yer almaktadır. Sarayın etrafında çeşitli yapılar ve bahçeler yer almaktadır. Sarayın giriş kapısı (Köşk Kapı) kuzeyde yer almaktadır. Sarayın etrafında çeşitli yapılar ve bahçeler yer almaktadır. Sarayın giriş kapısı (Köşk Kapı) kuzeyde yer almaktadır.

- 1 — İdiyye Kasrı, 2 — Şehabettin Paşa Köprüsü, 3 — Köşk Kapı (Güflük Köşkü), 4 — Sultan Süleyman Köprüsü ve Terazî Kasrı, 5 — Tekke Kapı Çarşısı, 6 — Adalet Kasrı, İftar Köşkü, Bostancıbaşı Kasrı, 7 — Bülbül Köşkü, 8 — Yonca Köprüsü, 9 — Ehlî hayvanlar Çiftliği, 10 — Bostancı Kışları, 11 — Şehabettin Paşa Camii, 21 — Şehabettin Paşa hamamı, 13 — Babı Hümayun, 14 — Alay Meydanı, 15 — Mathab-ı Âmirî, 16 — Kum Köşkü, 17 — Kasrı Padîşahî (Hasoda), 18 — Hazinesi Hümayun, 19 — Enderun-ı Hümayun, 20 — Harem Kapısı, 21 — Harem Ağalası Dairesesi, 22 — Baltaçlar Kapısı, 23 — Baltaçlar Kışları, 24 — Kadın Efendiler Dairesesi, 25 — Valide Sultan Taşlığı, 26 — Avcı Sultan Mehmet Dairesesi, 27 — Av Köşkü, 28 — Değirmen Köşkü ve Saray Değirmeni, 29 — Teldil Köşkü, 30 — İkinci Sultan Ahmet Dairesesi, 31 — Hünkâr Sofası ve yatak Hamamı, 32 — Valide Sultan Dairesesi, 33 — Cariyeler Dairesesi, 34 — Hastalar Sofası (Hareme mahsus hastahanedir), — 35 Alay Köşkü.

EDİRNE'DE, TUNCA NEHRİ SAHİLİNDE "SARAY-I CEDİD-İ AMİRE'NİN KUŞBAKISI GÖRÜNÜŞÜ (1046—1223 HICRİ YILLARI ARASI)
(Dr. Rifat Osman'ın 1923 de yaptığı suluboya tablodan)

Edirne Sarayı Babussade'si uzaktan görünüş 1994

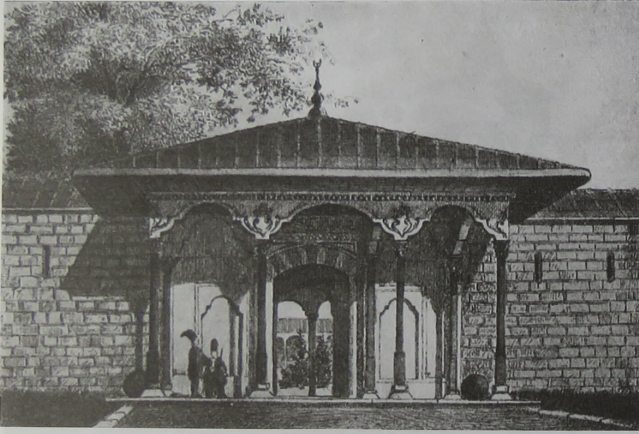
Edirne Sarayı Cedidi Âmire Babussaadesi Arka Planda Cihannüma Kasrı (Dr. R. O.)

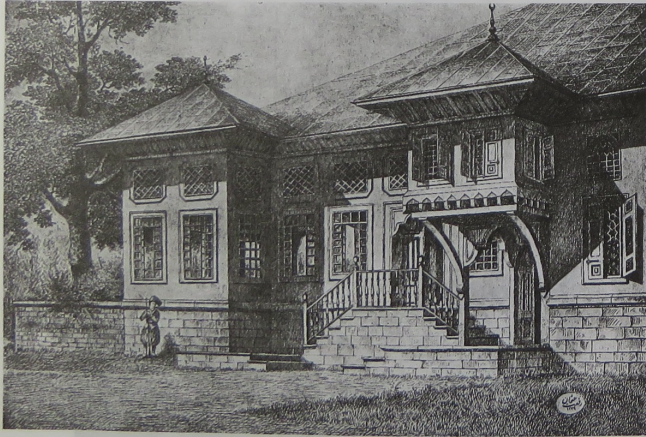
Edirne Sarayı
Babusade'si
yandan
görünüş
1994

Kasrın bir tamirden sonraki görünümü

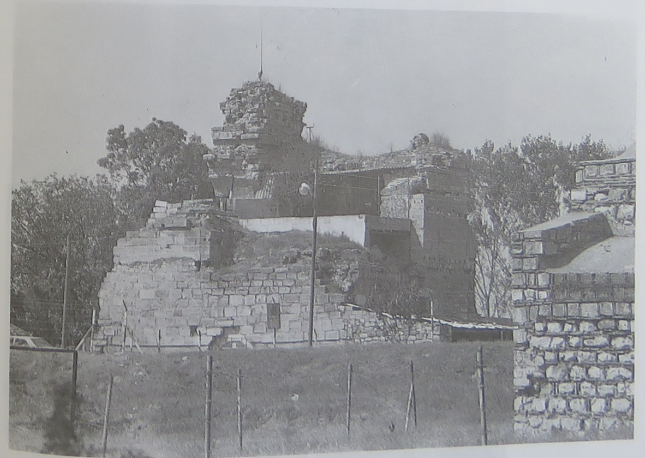
Edirne Sarayı Bâbı Hümayunu

Kım kasrı girişinin ve Cem cumbasının yakından görünüşü (Dr. R. O.)

Yangından Evvel Babüssaade, Alay Meydanından Bir Görünüş. Sarayın Yakulmasına Neden Olan Cephanelik ve Askeri Malzemeler Görülmektedir

Edirne Sarayı Cihannüma Kasrı 1994

Saray-1 Cedid, Tavuk ormanında Bülbül kasrı (Dr. R. O.

Edirne Sarayı
Adalet Kasrı

Edirne Sarayı, Su Maksemi, 1994

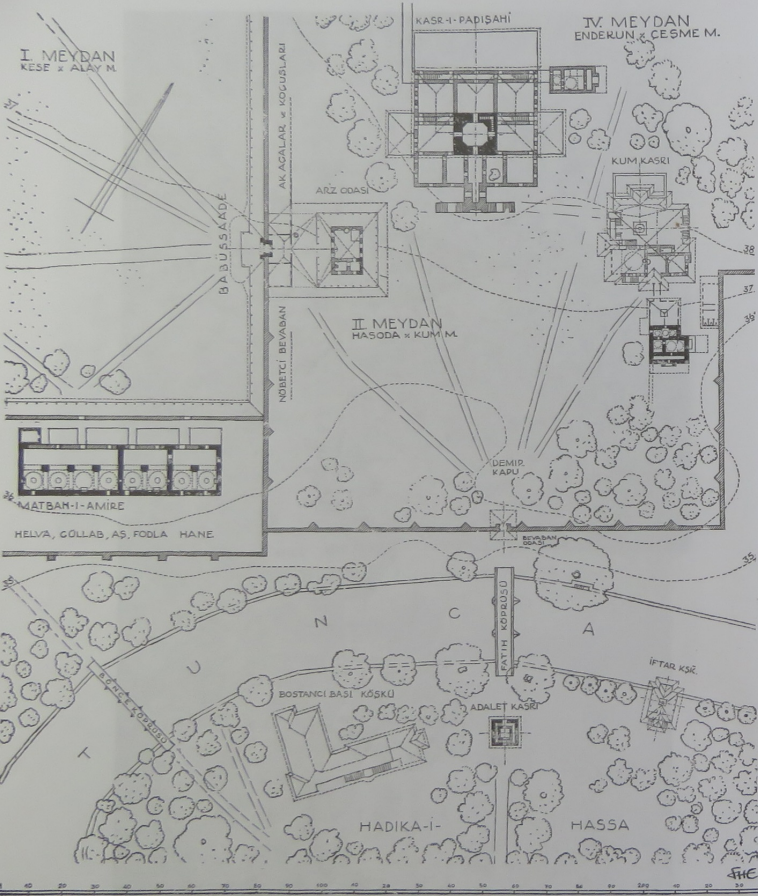
Edirne Sarayı Mutfakları 1994

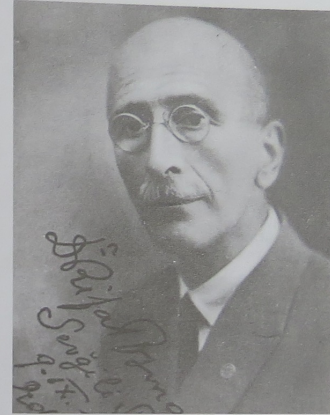
Edirne Sarayı, Kum Kasrı Hamamı 1994

Edirne Sarayına bağlı Akıncılar kasrı (Dr. R. O.)

Saray Bahçesi ile Kum Meydanının Bağlantısını Gösteren Kroki

Edirne Sarayı Yerleşim Planını Çizen Tosyavizâde
Dr. Rifat Osman Bey

KAYNAKÇA

- 1- Abdurrahman Hibri: Enis-ül mûsâmirin
- 2- Evliya Çelebi: Seyahatnâme
- 3- Ahmet Bâdi: Riyaz-ı belde-i Edirne
- 4- Dr. Rifat Osman: Edirne sarayı
- 5- Ord. Prof. Dr. A. Süheyl Ünver: Cihannüma kasrı
- 6- Sedat Hakkı Eldem: Köşkler ve Kasırlar
- 7- Ekrem Hakkı Ayverdi: Osmanlı mimarisinde Fatih devri

"Saray Bahçesi ile Kum Meydanının bağlantısını gösteren kroki"

**OSMANLI DEVLETI'NIN 700. KURULUŞ YILDÖNÖMÜ
KUTLAMALARI ÇERÇEVESİNDE
YAYINLANAN ESERLER**

- 1 - Ord. Prof. Dr. A. Süheyl ÜNVER'in EDİRNE'si**
- 2 - Edirne Sarayı ve Yerleşim Planı**
Yrd. Doç. Dr. Ratip KAZANCIGİL
- 3 - Notaları ile Edirne Türküleri**
Yrd. Doç. Dr. Ratip KAZANCIGİL
- 4 - Edirne Mahalleleri Tarihçesi (1529-1990)**
Yrd. Doç. Dr. Ratip KAZANCIGİL
- 5 - Edirne Şehir Tarihi Kronolojisi**
Yrd. Doç. Dr. Ratip KAZANCIGİL
- 6 - Enîsü'l-Müsâmirîn (Edirne Tarihi)**
Yrd. Doç. Dr. Ratip KAZANCIGİL
- 7 - Edirne İmaretleri**
Yrd. Doç. Dr. Ratip KAZANCIGİL

**EDİRNE VALİLİĞİNCE YAYINLANAN
DİĞER ESERLER**

- 1 - Atatürk'ün Yaşamında Edirne / Latif BAĞMEN, Oral ONUR**
- 2 - Edirne Şehit ve Gazileri Albümü**
- 3 - Edirne Kadıları / Oral ONUR**

